

„Fegyvert, s vitézt”

Szabó Máté

VSA 8-as őrtorony kettős árka a 6-os főút mellett. A limes-út az őrtorony másik oldalán futott egykor, árakai jól láthatók a légi felvételen. (Otto Braasch felvétele)

62

Római katonák (láb)nyomában A limes-út Magyarországon

Alisca (Őcsény) segédcsapattábor a Tolnai-Sárközben található. Az ártérből kiemelkedő teraszon fekvő erődítéshez vezető út (ún. Ördögvetetés), egyenes futású vonala jól azonosíthatóan szeli át a mélyebben fekvő, vízfolyásokkal szabdalt területet. A kutatások alapján feltételezhető, hogy ez az út és maga a tábor is a Duna partján feküdt egykor (Szabó Máté felvétele)

A Római Birodalom sikerének egyik kulcsa a kitűnő úthálózatában keresendő. A katonai és kereskedelmi utak sokasága az áruk, az információ és a katonaság gyors és gondtalan mozgatásának fő ütőereiként hálózták be a tartományokat.

A római utak építése a birodalom legjelentősebb vállalkozásainak egyike volt, és kis túlzással ugyan, de az örökkévalóságnak készültek. Hasonló nagyságrendű és szervezettségű utépítéssel egészen a modern időkig alig találkozhatunk. A munkákat gondos tervezés előzte meg. A mérnöki felmérések eredményeiként a tájat hosszan és gyakran nyílegyenesen átszelő vonalként rajzolódott ki nyomvonaluk. Időtállóságukat azonban nem csupán tájalakító hatásuknak, hanem szerkezetüknek is köszönheték.

Egy római út kialakítása az elérhető nyersanyag és a változó földrajzi környezet szerint eltérő volt. Az úttestet a városokban szilárd burkolat fedte (kőlapok formájában), a települések között pedig zúzott kövekből készült úttestet készítettek a stabil alapozásra. Hegyvidéken akár sziklába vájt nyomvonallal is találkozhatunk, a meredek oldalakban ez párkányútként is futhatott, vizenyős területen pedig töltésen vezették el a vonalát, és ez utóbbi, jól láthatóan kiemelkedő utakhoz a későbbi korok gyakran mesés eredetmondát költöttek. A tájat átszelő domború, úgynevezett bogárhátú utak mellett legalább az egyik oldalon vízelvezető árkot ástak, amelynek köszönhetően a csapadékvíz gyorsan lefolyhatott az útfeletről, és így az úttestet kevésbé károsíthatta az eső, a v a g y a téli fagy.

A Dunaföldvárra bekanyarodó 6-os főút várostól északra fekvő, egyenes szakaszát déli irányban is meg lehet hosszabbítani, ahogy azt a légi felvétel is mutatja. A főút alól kilépő nyomok az egykori római utat jelzik (Szabó Máté felvétele)

LVS 10-es
őrtorony árkai,
illetve a hozzá
csatlakozó limes-út
árkának nyomai
a gabonában
(Szabó Máté felvétele)

Magyarország dunántúli részei hosszú ideig az egykori Pannónia tartomány területéhez tartoztak. A hazánkban fellelhető két legfontosabb római út egyike a mai nyugati határ térségében, Zala, Vas és Győr-Moson-Sopron megyéken – illetve részben Ausztriában – haladt az Adriai-tengertől a Baltikum felé, és ahogy neve is mutatja (Borostyánkő-út), fontos kereskedelmi folyosóként kötötte össze a Mediterráneumot a Barbarikummal. A másik, amelyik elsősorban katonai célokat szolgált, a Duna menti római határvédelmi rendszert kísérte.

A terjeszkedő birodalom az európai területeken eredendően a természetes, folyami határok elérésére törekedett, amelyek az Augustus császár halálát (Kr. u. 14) követő időszakban a Rajna torkolatától a Duna-deltáig állandósultak, és ettől a későbbiekben is csupán kisebb mértékben tértek el. A határ túlsó oldalán élő népekkel a szövetségi rendszer és a lineáris határvédelem együttesen szolgálta a birodalom békéjét, a határfolyók kiváló szállítási útvonala mellett viszont szükség volt egy minden időben használható szárazföldi útvonalra is. Ez utóbbi, az úgynevezett limes-út a folyóval párhuzamosan létesített szárazföldi kapcsolatot a határ őrzésével megbízott legio- és segédcsapattáborok, illetve a forgalom, a csempészek és az ellenség megfigyelésével megbízott őrtornyok között.

A kis dombon álló LVS 12-es őrtorony ma is közvetlenül a 6-os út mellett áll. Árkait a talaj elszíneződései mutatják, míg a limes-út a mai főút alatt futhatott egykor is (Szabó Máté felvétele)

A Duna menti határ (az úgynevezett *ripa Pannonica*) különböző katonai létesítményei a Kr. u. 1. század derekától kezdtek kiépülni. Köztük is a legfontosabb szerepet a legiók és a segédcsapatok állomáshelyei, a *castrum*ok és *castellum*ok játszották. A római határvédelmi rendszer magyarországi szakaszán kettő legiotábor (Brigetio – Komárom-Szőny területén, Aquincum – Óbuda területén) ismerünk, és 24-25 segédcsapatállomással számolhatunk. A katonai táborok a folyóra támaszkodva épültek, a folyószabályozás előtti medermódosulások miatt azonban a helyszínek egy része elpusztult, vagy akár több kilométer távolságra is kerülhetett a Dunától. Mivel a folyó római kori futásának rekonstruálásához a legtöbb esetben nem rendelkezünk elegendő információval, a lelőhelyek felkutatása, a *ripa Pannonica* lánccá fűzése sem teljesen problémamentes.

A limes-út az erődlánc kiépítésével párhuzamosan a Kr. u. 2. század első felére készülhetett el a teljes pannoniai szakaszon. Bár az antik források, így az útleírások (azaz *itinerarium*ok, pl. *Itinerarium Antonini*, *Tabula Peutingeriana*) felsorolásai is tájékoztatást nyújtanak a határvédelem fontos támpontjairól, vagy akár a köztük levő – úton megtehető – távolságokról is, az előbbieket pontos helyéről, valamint az őket összekötő út futásáról csak közvetett adatként szolgálhatnak. Ugyanakkor segítségünkre lehet, hogy a gondosan kiépített limes-utat a későbbi korokban is előszeretettel használták, karbantartásáról, javításáról igyekeztek gondoskodni, sőt,

VSA 11-es őrtorony, a hozzá igazodó limes-út árok, illetve egy temető nyomai a magasból. A lelőhely-együttes a mai főút közelében fekszik (Szabó Máté felvétele)

ANN 6 őrtornya és a limes-út a mai főút közelében fekszik. Habár nyomvonaluk ma már kissé eltér, a fő irányaiuk továbbra is megegyeznek (Szabó Máté felvétele)

Mosonmagyaróvár délkeleti előterében a meanderező Mosoni-Duna több helyen átvágta a limes-út egyenes vonalú töltését. A helyenként meg-megszakadó vonalat néhol a szántókon, más esetekben az 1-es főút alatt találjuk. A képpáron a limes-út nyílegyenesen vezet Quadrata (Lébény, Győr-Moson-Sopron megye) segédcsapattáborához, amelynek az ártérből kiemelkedő maradványait és a kapujához futó limes-út rövid töltését is meg lehet figyelni az alsó képen (Szabó Máté felvétele)

sokszor az út római eredetét is számon tartották. Ennek is köszönhető, hogy a római eredetű út sok helyen még ma is országútjaink alatt vagy azok közelében fut; így például az 1-es, a 10-es és 11-es főutak esetében a Duna-kanyartól az osztrák határ irányában, vagy Budapesttől délre a 6-os és 56-os utak mentén.

A római táborok és települések területén a régészeti kutatásoknak köszönhetően sok helyütt ismertté vált az úthálózat is, a köztük levő szakaszok felderítése azonban már más kutatási módszereket kíván. Azok az utak, amelyek nem a mai útjaink alatt – és részben általuk védve – fekszenek, az intenzív mezőgazdasági művelés hatására döntően elpusztultak, így a bogárhátú úttestet többnyire elszántották, az út menti egykori árkokat betemette a ráhordott törmelékanyag, a kincset érő egykori mérföldköveket pedig az építőanyagra éhes utókor már többnyire elhordta, ezért a limes-út terepi felderítéséhez alig találhatunk fogódzókat.

Azonban a magasból lepillantva, légi régészeti felderítés segítségével (vagy épp geofizikai kutatásokkal a föld mélyét vizsgálva) szerencsére felfedezhetjük a római utak maradványait. Az úttest szétszántott kőtörmeléke vagy az út menti árkok vonala ugyanis a talaj elszíneződésével, avagy a fejlődő növényzet eltérései által újra felbukkanhat a magasból. A gondos mérnöki munkának hála, a parcellákon keresztül

követhető egyenes vonal az adott jelenség „rómaiságára” irányíthatja figyelmünket, amelyet minden kétséget kizáróan bizonyíthat, ha mellette egy-egy őrtornyot is felfedezünk.

A római utak ugyanakkor más esetben is segíthetnek a római kori táj és a lelőhelyek közti kapcsolat rekonstrukálásában. A Duna mederváltozásai az évszázadok alatt számos lelőhelyet elpusztíthattak, így a limes-utat is szakaszokra darabolhatták fel. A részletekben felbukkanó maradványokat egységként kezelve viszont elének tárulhat az egykori kép. A meanderek között ugyanis – a folyó által kevésbé érintett területeken – megmaradhat a limes-út nyílegyenesen kitzűzött vonala, amely a levegőből, vagy akár a térképeken végigkövetve kapcsolja össze a védelmi rendszer meghatározó elemeit. S míg egyik oldalról így rekonstruálhatjuk a limes-út vonalát és kapcsolatát a védelmi rendszer objektumaival, a mederváltozásokhoz, a környezet átalakulásához is kapunk időrendi fogódzókat.

A Duna, ami a római korban a birodalom határát jelentette, ma csak részben határfolyó. A partján futó országutakon járva pedig talán eszünkbe sem jut, hogy ezek alapjait a római katonaság fektette le közel kétezer évvel ezelőtt. Időtálló alkotásuk pedig nem csupán a tájat átszelő, és csak a régészek számára kutatható lenyomatot hagyott maga után, de sokszor ugyanazon az útvonalon járva katonai táborok és őrtornyok árnyaival szegélyezve eredhetünk az őrző katonák nyomába.

Felső kép: Út kövei a szántásban. A mezőgazdasági művelés pusztító hatása jól érzékelhető a terepen. A kép Bába (Tolna megye) környékén készült (Szabó Máté felvétele)

Középső kép: A vertikális, térképészeti célú felvételek a limes-út vonalának felkutatásában nagy segítséget jelentenek. A Dunaújváros déli előterét ábrázoló felvételen több limes-út szakasz, illetve a mellettük található őrtornyok nyomai fedezhetők fel (Visy Zsolt kutatásai)

Alsó kép: Római kori párkányút a Visegrádi-hegységben (Szabó Máté felvétele)

67

